

A gyermekkor szellemisége

Amikor legutóbb a *Tea vagy kávé* című televízióműsor vendége voltam, Catherine Ceylac és munkatársai – ahogy ez lenni szokott – többeket megkérdeztek, mit gondolnak rólam. Patrick Montel, a France Télévisions atlétikai szakértője, akivel együtt dolgoztam a pekingi olimpián, azzal kezdte, hogy kétszer is elismételte: „Egy nagy gyerek”. Őszintén elmosolyodtam, aztán arról beszélgettünk a műsorvezetővel, hogy milyen rendkívüli hatással van rám a gyermekkor. Tudom, hogy az ilyen egyenes adásban megfogalmazott vélemények csak úgy spontán, gyorsan születnek, mégis belém fészkelte magát az „Egy nagy gyerek” mondat. Örülni kell-e annak, hogy hatvanéves létemre valaki ezekkel a szavakkal értékeli? Valaki, akivel együtt éltem át az élet néhány kiváltságos pillanatát, de azért nem közeli ismerősöm, hogyan láthatott ennyire belém? Nem így tettem fel magamnak a kérdést. Nem firtattam, vajon jót jelent-e, hogy gyermeknek tartanak. Azt gondoltam, hogy mélyen igaza van, és Patrick Montel kétségtelenül a leglényegesebbet mondta el rólam.

Sokféleképpen lehet gyerek egy érett korú férfi napjaink nyugati társadalmában. A legtöbb fajta gyerekesség nem dicséretes. Autókat, nőket, sikert, hatalmi pozíciót gyűjteni: mind gyerekes attitűdre vall. Akik focimeccsnézéssel töltik az estéiket, szintén. Ha valakit kiapadhatatlan utazási szenvedély fűt, miközben megállapodott, családos ember – számomra szintén az éretlen férfiakra jellemző ellentmondás. Bizonyára Patrick Montel nem ezekre a gyermekségekre gondolt, amikor nagy gyerekeknek nevezett.

Ott volt talán mellettem, amikor először beszélgettem Martine-nal, leendő életem párjával a nanterre-i bölcsészkaron? Valószínűleg igen. Martine és én tizenkilenc évesek voltunk akkor. Egyetlen dologról beszélgettünk. A gyerekkorról. Az iskolánk udvaráról. Azonnal az övébe kíváncskodtam, a 18. kerületi Damrémont utcába... Hogy éppen erre terelődött közöttünk a szó, több volt pusztá véletlennél. Megláttuk egymásban a másik gyermekkorát. Az *Akiért a harang szó/ban* Hemingway ezt mondatja az egyik szereplőjével: „Ha megláttad egy nőben a gyerekkort, »elvesztél«.” Világos, hogy Hemingway regényeiben mit jelent az „elvesztél” kifejezés. Természetesen nekünk egészen mást jelentett. Olyan szerelmi történetet, amelynek az első percétől egy életen át a gyerekkor áll majd a középpontjában. Amikor megismertem, Martine már alkotó ember volt. Versek, színdarabokat írt, és rajzolt is. Képzőművészetet szeretett volna tanulni, de a családja ellenállásába ütközött, mert ők zürösnek tartották ezt a világot. A családjában elsőként ő tanult tovább és ez felelősséget rótt rá. Maradt a humán tudományoknál, és mivel kezdettől fogva oda járt, a Jules Ferry Gimnázium irodalmi orientációjú előkészítőjét választotta. Amilyen csökönyös teremtés volt, egy hónapra rá otthagya az előkészítőt és eljött az akkoriban lazaságáról híres Nanterre-be, ahol egyedül is elboldogult a készüléssel, és néhány év múlva első lett a Cape-on, a középfokú oktatásra jogosító vizsgán. A középiskolai tanárság számba jött, mint lehetőség, nekem úgyszintén, annál is inkább, mivel akkoriban hozták létre az IPES-t, a középiskolai tanári kart. Az első év végi vizsga után fel lehetett venni a tanári szakot, és a tanulmányaink mellé egy kisebb fizetésnek megfelelő ösztöndíj is járt. Kapva kaptunk a lehetőségen, de nem a pedagógia iránti rajongásunk okán, hanem mert összeházasodhattunk és ezentúl együtt élhettünk. A középiskolai tanárság is érdekelt bennünket, bár akkor még nem tudtuk, hogy majd gimnáziumban, és azt sem, hogy Normandiában kapunk állást.

Martine személyében egy önmagát kereső művészt ismertem meg, aki tudta, hogy e keresés középpontjában a gyermekkor áll. Autodidakta módon tanult meg rajzolni, gyorsan haladt előre, kezdetben albumokat, szövegeket és illusztrációkat jelentetett meg. Nehéz volt az indulása, senki nem egyengette az útját. A szép hetvenes–nyolcvanas években egymás után jelentek meg az illusztrált gyerekkönyvek, a kiadók támogatták az eredeti elképzeléseket, ekkoriban már végleg letűntek a színtelen, konformista évtizedek, de még jócskán odébb volt a kétezer tájkán jelentkező, gyomorforgató üzleti szellem, amikor a kiadók majd szégyentelenül kihasználják a frissen végzett grafikus tehetségeket, nem támogatják szakmai előmenetelüket, kerülik a „szárnypórbálgatók”-at, a szerzői jogdíjas megjelenést. A mi időnkben még esztétikai és irodalmi igényesség jellemezte a gyerekkönyveket, aminek ékes példája a Nicole Maymat alapította Ipoméé kiadó. A könyvillusztrátorok: Georges Lemoine, Frédéric Clément, Claire Forgeot, Jean Claveire, Alain Gauthier, Claude Lapointe és annyian mások nagy korszakát éltük...

Ugyanakkor mindig nehezebb olyan gyerekkönyvet megjelentetni, amelynek az írója és illusztrátora egyazon személy, mert a kiadók szeretik maguk összepárosítani a szerzőt és az illusztrátort. Martine vágya ezzel éppen ellentétes volt, ő nem tekintette magát sem festőnek, sem írónak, szövegeivel és rajzaival a maga művészi univerzumát kívánta megteremteni. Idővel és kitartással szép könyvei jelentek meg, felkavaró témáit – mint a másság, az unalom, az identitás keresése az elüzletiesedett világban – harmóniává oldották letisztult és finom akvarelljei: *A tökéletlen kislány*, *Origami*, *Alice-nak hívnak*, *Emlékek papírkái*, *Kötéltáncos*, *Zoé*, *Barnabé*, *az árnyékfestő*... című könyvei nem gyerekeknek, inkább a gyerekkorról íródtak. Természetesen az ifjú olvasókhöz fordult, talán még az egészen kicsikhez is, ha van kettős olvasat, van műben rejlő dialogikusság. Mert Martine-nak felnőtt olvasói is vannak, olyanok, akik valamikori, tovatűnt mivoltukra lelnek az ő művészetében. Emlékszem egy harmincas férfirra, aki a kilencvenes évek elején a montreuili gyermekirodalmi könyvszalomon az Ipoméé kiadó standjánál *A tökéletlen kislányt* lapozgatva ezt hajtogatta: „Ez én vagyok! Egy az egy-

ben én vagyok!” – majd három példányt is megvett a kötetből. Ugyanez történt Tatjánával, az ukrán grafikusnővel, aki meglátván Martine egyik akvarelljét, a nyíretdőben elveszette üldögélő, átlátszó kislányt, ezt írta a feleségemnek: „Én vagyok ezen a képen”.

Felesleges mondani, hogy a Martine választotta kifejezőmód örök harcot jelent. A társadalom leereszkedően viszonyul a gyerekkorhoz. „A gyermek: növekedésben lévő felnőtt” – fogalmazott nemrégiben a kulturális miniszter (!) – ez a mondat hüen tükrözi a közvéleményt. Martine és én kicsit földönkívülieknek érezzük magunkat ebben a világban. Mindketten azt gondoljuk, hogy a gyerekkor az életünk legfontosabb része. Az ember meghalhat öt- vagy tízévesen úgy, hogy magasabban ívelő, mélyebben szántó életet élt, mint aki megismerte azt, amit sorsnak nevezünk. Az intenzitáson van a hangsúly, és bármilyen is a gyerekkor, az mindig sokkal erőteljesebben érint, mint mindaz, ami utána következik.

A mi történetünkben a gyerekkor szellemisége mindenütt jelen van. Nem, mi nem véletlenül találkozunk egymással. Igen, Martine alkotói keresése erősen meghatározta az én utamat. Nem a gyerekeknek szántam az első regényeimet. De a gyerekkor, a visszaemlékezés hat át minden egyes oldalt. Azután jött a *Jól van* című könyvem, amely maga volt a „Szezám, tárulj”. Egészen addig hiába próbáltam visszatálatni a tízéves korombeli látásomhoz, de most ráakadtam arra, amit az *én* nyelvi teremtményeimnek nevezhetnék: általános alanyú, egymástól független, rövid szövegeket, emlékezetszilánkokat kezdtem írni, amelyek – mint megannyi pici madeleine vagy isteni jelenés – a hétköznapi lét elvarázsolt világként való újbóli átélésének vágyát fejezik ki. Nem tudom, hogy „nagy gyerek” vagyok-e, mint ahogy Patrick Montel fogalmazott. Azt viszont tudom, hogy tisztán lát engem, tisztábban, mint az irodalomkritikusok java. Eddig Jacob Dellacqua, a France Inter riportere jellemezte a legtalálébban írói világomat az azóta sajnálatosan eltávozott Kriss rádióműsorában: „Mindannyian lubickoltunk a gyerekkor folyójában. Philippe Delerm azonban átítatódott vele.”

Nem kiváltságos, aki őrzi a gyerekkor szellemiségét. Inkább sebzett lelkű. Megkeseredett felnőtt, aki folyton azt hajtogatja, hogy amit kiskorában átélt, az mindennél mélyebben beléivódott. A legtöbb ember az öregség közeledtével ismeri fel a gyerekkor fontosságát. Martine-nal már húszéves korunkban rájöttünk erre, és azt hiszem, e téren elűtünk az átlagtól. Emlékszem, mennyire elcsodálkozott rajtunk Jean Loize, egy szeretett idő barátunk. Jean Loize könyvesbolt-galériát vezetett az ötvenes években a Bonaparte utcában. Irodalmi témájú kiállításokat rendezett. Léautaud bőségesen ír *Naplójában* a neki szentelt eseményről. Loize, Gauguin nagy szakértője monográfiát írt 1968-ban Alain-Fournier-ről *Alain-Fournier élete és művei* címmel az Hachette kiadó gondozásában, de akkor Jean már nyugdíjas éveit töltötte Saint-Rémy-de-Provence-ban. Ezt a könyvet azóta boldog-boldogtalan plagizálta. Vannak, akik alapos kutatómunkával, mások pedig öbelőlük élve írnak monográfiát. Loize Alain-Fournier-ről szóló könyve figyelemre méltó, a szerző alapos, akár egy rovtardós. Kis híján harminc éven át folytatta az aprólékos kutatást, kikérdezett minden még élő ismerőst, végigjárt minden helyszínt, napvilágra hozott minden izgalmas ellentmondást, amelyet az író családja meghamisított, kiváltképpen a nővére, aki ragaszkodott az őrá kialakított anyagi, de valójában álságos képhez. Ha belegondolunk, milyen rövid életet kellett feldolgoznia – mivel Alain-Fournier mindössze huszonnyolc évet élt –, az eredmény ámulatba ejtő. Nanterre-i bölcsészari szakdolgozatomra készülve – *Az iskola mítosza Alain-Fournier életművében*: címe talán nem lepi meg e sorok olvasóit – gyakran fordultam ehhez a monográfiához. Amikor a dolgozat végére jutottam, megszereztem Jean Loize címét és elküldtem neki a munkát. Szívélyes hangú levélben válaszolt és meghívott minket, Martine-t és engem, hogy látogassuk meg őt és feleségét, Gilberte-et Saint-Rémyben, ahol van számunkra egy vendégszobájuk.

Első alkalommal egy hetet töltöttünk náluk. Gilberte-et és Jeant rögtön második nagyszüleinknek éreztünk, akik olyan világot nyitottak meg előttünk, amelybe csak reméltük, hogy bejuthatunk egyszer: a könyveknek, festészetnek – Gilberte kiváló festő volt – és az alkotói létnek szentelt életet. Beavattak egy más életminőségbe. Megtanítottak arra, hogyan bánjunk a tárgyakkal, hogyan rendezzük el az asztal sarkán a gyümölcsöket, hogyan teremtsünk egyszerű, ugyanakkor finoman bensőséges, beszédes hangulatokat.

Az első Saint-Rémyben töltött éjszakánk. Vincent d'Indy *Cévenole* szimfóniájának lassú tételére ébredtünk. Jean egy kazettás magnót helyezett a szobánk ajtaja elé. Provanszi fények ömlöttek be a spaletták résein, a tágas, helyenként salétromos falú, rézmetszetekkel és könyvekkel teli helyiségben a „hegyi emberek dala” szól, a barátaink e megfontolt diszkrécióval kínálták fel a napot, az új napot – ezt az ébresztést ma is őröm emlékeimben.

Gilberte és Jean azonnal érdeklődve figyelték első irodalmi próbálkozásainkat, meglepte őket a múltba fordulásunk. „Az elején tartanak, és még csak nem is tudják!” – mondta nekünk Jean. Gilberte és Jean barátsága meghatározó volt mind Martine, mind az én számomra, akkor is, ha mindössze néhány éven át tartott. Csak a haláluk után kezdték kiadni a műveinket.

„Az elején tartanak, és még csak nem is tudják!” Jeannak igaza is volt, meg nem is. Igaza volt abban, hogy sokkal kezdőbbek voltunk annál, mint akkoriban gondoltuk. Azt viszont nem látta előre, hogy egész további életünk során hüek maradunk a gyermeki lét elsőbbségének eszméjéhez. Minden téren. Szerencsénkre a szakmánk révén állandó kapcsolatban álltunk a gyerekekkel. Boldogság volt növekedni látni a saját gyermekünket, és neki köszönhetően újra és újra visszakerültünk a világhoz való kapcsolatunk intenzív átélésének állapotába. A gyerekkor szellemiségének megszállottjai voltunk, nem írhattunk másról a műveinkben sem.

Gyakran írtam le a „mi” szót. Paradoxnak tűnhet egy olyan írótól, akinek az egyes szám harmadik személyű általános alany használata a vesszőparipája. De talán a *mivel* sikerül kifejeznem, mennyire egyik voltunk Martine-nal abban, hogy ki-ki a maga területén egye-

dülálló művet hozott létre. Mindennek ellenére egyéniségünk azonos forrásból táplálkozott. Az ismertség, amelyet megkésve, de mégis volt szerencsém megtapasztalni, majd pedig fiunkét, Vincent-ét is – aki egészen fiatalon szerzett hírnevet –, érezhetően elhomályosította a párosunkról kialakult képet. Kevés a művészpáros. Olyan alkotópárost, amelynek tagjai egy szakmában dolgoznak, de művészileg különböző utakon járnak, még ritkábban találni. Martine, aki kettőnk közül elsőként publikált, és azonnal híres lett a maga különleges lényével, biztosan megszenvedte az én sikereimet. Sokak számára ő lett „Philippe Delerm felesége”, pedig egy a szenvedélyünk és egy emberként építettük a pályánkat. A közgondolkodás e méltánytalan vélekedésében én nem annyira a nővel szembeni előítéletet, mint inkább a gyermekkor mély megvetését látom.

Visszatérek a szerzői „én”-hez: egyesek számára meglepő lehet, hogy én, a béke szobra, akit a boldog tanárok regimentjében szeretnének hadra fogni – amilyenekből különben egyre több van mostanában –, ez a valaki mindenekelőtt melankolikus lény volt. A pillanatnyi a pillanatnyiért nem érdekel. A pillanatnyi nem érint meg és nem válik témává, csak ha törekeny, fenyegetett, s minden korábbinál erősebb pillanat gazdagítja. Valahol ezt írtam: „A boldogság az, ha van valakink, akit elveszithetünk.” Anélkül, hogy túlságosan parodizálnám magam, ezt is mondhatnám: „Az írás nem más, mint a gyermekkor visszahódítása.”

Röhrig Eszter fordítása

Az Írni, egyenlő a gyermekkorral című kötetből (Albin Michel, Paris, 2011)

